

Dario Nikić Čakar

Prezidencijalizacija političkih stranaka: komparativna analiza britanske Laburističke stranke, Španjolske socijalističke radničke stranke i Hrvatske demokratske zajednice, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2013., 289 str.

Knjiga Darija Nikića Čakara neznatno je prerađena autorova doktorska disertacija, obranjena u proljeće 2013. godine na Fakultetu političkih znanosti, pod mentorstvom profesorice Mirjane Kasapović. Nakon objavljene disertacije Davora Bobana o polupredsjedničkim sustavima Rusije i Poljske i publiciranja prijevoda udžbenika Komparativna politika kojeg je uredio Daniele Caramani, knjiga *Prezidencijalizacija političkih stranaka* treći je naslov u biblioteci *Političke analize*.

Istraživanja u suvremenoj komparativnoj politologiji obično možemo podijeliti na ona koja su fokusirana na varijable (*variable-oriented*) i na ona koja su usredotočena na slučajeve (*case-oriented*). Kod prvih se u pravilu radi o studijama velikog broja slučajeva, dok se kod potonjih radi o fokusiranim studijama malog broja zemalja. Knjigu Nikića Čakara možemo označiti kao svojevrsni treći tip, odnosno istraživanje fokusirano na koncepte (*concept-oriented*), budući da autor u prvi plan stavlja koncept prezidencijalizacije političkih stranaka kojeg razvija i inovira novim interpretacijskim pravcem koji nastaje u opreci s teorijskim polazištem Poguntkea i Webba koji su inicirali debatu o uzroku prezidencijalizacije suvremenih stranaka. Upravo zbog razvoja novih koncepata i objasnidbenih modela koje se kasnije može dalje testirati i aplicirati u drugim istraživanjima, moguće je ustvrditi kako je upravo taj, treći tip istraživanja najvrjedniji u svojem doprinosu razvoju politološke struke. Ova činjenica dodatno svjedoči o visokoj kvaliteti knjige.

Knjiga je podijeljena na sedam poglavlja. Nakon sažetog uvoda, autor se bavi nastankom i razvojem koncepta prezidencijalizacije te zatim kontrastira različite analitičke modele za izučavanje prezidencijalizacije političkih stranaka da bi naposljetku iznio vlastite pretpostavke o uzrocima procesa prezidencijalizacije u suvremenim stranakama i objasnio svoj odabir triju slučajeva, odnosno triju europskih stranaka na kojima razvija i testira svoje teze. Prva stranka koju autor obrađuje su britanski laburisti, zatim slijedi poglavlje o španjolskim socijalistima te naposljetku analiza Hrvatske demokratske zajednice.

Autor korijene ideje o prezidencijalizaciji stranaka pronalazi kod britanskih politologa 1960-ih i 1970-ih godina (Crossman i Mackintosh) koji su zamijetili okrupnjavanje moći u rukama premijera nasuprot čistom parlamentarizmu kako ga je u 19. stoljeću bio opisao Walter Bagehot. Do okrupnjavanja moći prema njima dolazi zbog razvoja masovnih stranačkih organizacija kojima je potrebno centralizirano upravljanje, kao i zbog širenja državne uprave zbog uspona države blagostanja. Nadalje, nasuprot jednostavnom razlikovanju premijerske i kabinetske vlade, britanska politologija (prvenstveno Dunleavy i Rhodes) razvija pojam *core executive*. Radi se o spletu ključnih institucija oko premijera, poput kabineta i kabinetskih odbora, kao i glavnih („državnih“) ministarstava (vanjski poslovi, financije, unutarnji poslovi, pravosuđe). Nikić Čakar, pozivajući se na Martina J. Smitha, objašnjava kako *core executive* podrazumijeva mrežu komuniciranja i razmjene podataka i upravljanja resursima, a ne *top-down* lanac upravljanja. Autor ističe kako je proces prezidencijalizacije moguće pratiti na trima razinama – razini izbornog natjecanja, razini izvršne vlasti i razini stranačke organizacije. Većina dosadašnjih istraživanja stavljala je naglasak na izbornu natjecanje (personalizacija izbora) i na izvršnu vlast (dominacija premijera nad kabinetom), dok ova knjiga fokus stavlja na prezidencijalizaciju političkih stranaka, odnosno na razinu stranačke organizacije.

Nasuprot Samuelsu i Shugartu koji odbacuju mogućnost prezidencijalizacije stranaka koje djeluju unutar parlamentarnog sustava vlasti, kao i nasuprot Poguntkeu i Webbu koji smatraju da je prezidencijalizacija stranaka prvenstveno posljedica personalizacije na razini izbornog procesa, autor detektira nekoliko strukturnih i kontingentnih uzroka prezidencijalizacije (oslanjajući se u definiranju varijabli ponovno na Poguntkea i Webba) te zatim povezuje s procesom prezidencijalizacije koji nastaje na razini stranačkih organizacija kao specifična razvojna faza suvremenih političkih stranaka. Kao prvo, uzrok pronalazi u društvenim i gospodarskim promjenama u razvijenim industrijskim društvima u kojima slabe tradicionalni društveni rascjepi te jenjava identifikacija s političkim strankama i općenito lojalnost prema institucijama, što pogoduje individualizaciji političkih identiteta i političkih interesa, na što se pak nadovezuju individualizacija vođenja političkih stranaka koje reagiraju na promijenjene impulse koje dobivaju od građana, odnosno birača. Također, nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, posebice televizija, mijenjaju fokus birača s masovne stranke (zajedno s tipičnim obilježjima masovne prisutnosti kao što su masovni skupovi) na vođu stranke koji na sažet način komunicira ključne političke poruke u površnom komunikacijskom okviru suvremenih medija. Autor navodi još dva strukturna čimbenika – internacionalizaciju (prije svega europeizaciju) djelovanja političkih stranaka) i povećanje kompleksnosti države uslijed funkcionalne diferencijacije. Europeizacija odlučivanja, posebice odluke koje donosi Europsko vijeće, doprinose rastu moći šefova vlada i njihovom izmicanju kontroli matične stranke i parlamenta. Uz to, prezidencijalizacija nastaje kao odgovor na sve veću kompleksnost državnog aparata, odnosno kao pokušaj njene redukcije kako bi se bolje koordiniralo sve uže specijalizirane državne službe. Pored ovih čimbenika, autor izdvaja još dvije kontingentne varijable – leaderske sposobnosti vođe stranke i izborni poraz, budući da jedino dobar komunikator i organizator na čelu stranke može zadobiti dugotrajno povjerenje svojih stranačkih kolega, dok pak izborni poraz kao svojevrsna cezura u životu stranke potiče na preispitivanje dotadašnjeg načina vođenja stranke i potiče na organizacijske inovacije koje pogoduju prezidencijalizaciji.

Nakon kratkog pregleda povijesti nastanka stranke i osvrta na izbore 1979. na kojima James Callaghan gubi od Margaret Thatcher, autor se koncentrira na transformaciju laburista koja započinje nakon velikog izbornog poraza 1983. godine i reformi stranačkog vođe Neila Kinnocka koji je kao preduvjet modernizacije i novog uzleta stranke odredio suzbijanje krajnje lijevog krila stranke. Nakon četvrtog uzastopnog poraza 1992. godine Callaghana na čelu laburista smjenjuje John Smith. Smith je, kao što mu i ime sugerira, bio čovjek bez okusa i mirisa koji se opirao nužnoj modernizaciji stranke. Nasuprot njega formira se skupina pod vodstvom Tonya Blaira, Gordona Browna i Petera Mandelsona. Nakon njegove smrti 1994. priliku dobiva novi smjer (takozvani *New Labour*) pod Blairovim vodstvom. Preduvjet za to bilo je suzbijanje uske vezanosti stranke uz sindikate i ukidanje blokovskog glasovanja. Blairov „Treći put“ između slobodnog tržišta i socijalne pravde, ali i njegovo centraliziranje moći, imao je velikih dodirnih točaka s američkom Demokratskom strankom i politikom Billa Clintona. Odlaskom Blaira 2007. i dolaskom Browna na mjesto premijera čini se da se iscrpio proces prezidencijalizacije.

Za razliku od britanskih laburista, u slučaju španjolskih socijalista (PSOE) transformacija nije nastupila nakon dugog vremena provedenog u oporbi, već nakon nekoliko desetljeća zabrane djelovanja pod Francom. Za razliku od nefleksibilnog vodstva stranke u egzilu pod glavnim tajnikom Rodolfom Llopisom, pod frankističkom vlašću bujaju nove socijalističke snage mlađe generacije. Ovaj prijepor

kulminira stranačkim raskolom 1972. odnosno podjelom na *renovadores* (obnovitelji) i *históricos* (povijesni) na kojem pobjeđuju obnovitelji. Međutim, stranka se radikalizira i opire se postupnim reformskim nadilaženjem frankističkog naslijeđa već zagovara oštri prekid (*ruptura*). Ideološka krutost socijaliste vodi do izbornih poraza 1977. i 1979. godine. Nakon ovih poraza, vođa PSOE-a Felipe González uviđa da mora otvoriti stranku prema srednjoj klasi i odbaciti kruto marksističko odijelo. Također, ključ transformacija ležao je u suzbijanju samovolje regionalnih stranačkih čelnika i jačanje stranačke kohezije. Nakon pobjede na izborima 1982. González započinje svoj četrnaest godina dug premijerski mandat koji mu omogućava produbljivanje svoje uloge stranačkog lidera koji okuplja oko sebe stručne timove koji mu pružaju mogućnost centraliziranog kreiranja i provođenja javnih politika. Ova era završava padom imidža stranke zbog brojnih korupcijskih skandala, dok s povratkom socijalista na vlast pod Zapaterom (2004.-2011.) dolazi do političke inovacije i nove ere španjolske socijaldemokracije koja počinje više nalikovati svojim pandanima u zapadnoeuropskim zemljama.

Širem čitateljstvu zasigurno će najzanimljivije biti poglavlje u kojemu Nikić Čakar obrađuje HDZ. Autor na početku kratko objašnjava nastanak stranke, njen razvoj 1990-ih godina i specifičnosti (nacionalni pokret, rat, dugovječnost na vlasti, karizmatični vođa) koje ju razlikuju od drugih stranaka u tranzicijskoj Srednjoj i Istočnoj Europi. Okidač za transformaciju u prezidencijaliziranu stranku bili su smrt Tuđmanova smrt 1999. i kritični izbori 2000. godine. Unutarstranački sukobi i frakcijske borbe svoj su vrhunac dosegli 2002. kada Ivo Sanader za dlaku pobjeđuje Ivića Pašalića, a dio nezadovoljnika se odvaja i osniva konkurentne stranke. Sanader ovladava stranačkom organizacijom promjenama statutarnih ovlasti predsjednika i predsjedništva stranke. Istodobno dolazi do zaokreta od strogog Tuđmanovog suverenizma prema snažnom zagovaranju europskih i atlantskih integracija i povezivanja s demokršćanskim i pučkim strankama u Zapadnoj Europi. Sanader pobjedom na izborima stranku ideološki pomiče prema centru, a odlučivanje sa širokih stranačkih tijela premješta prema predsjedništvu i uskim neformalnim gremijima, čime učvršćuje svoju lidersku ulogu. Liderski status potvrđen je i medijskom dominacijom njegove osobe, kako na izborima, tako i za vrijeme obnašanja vlasti. Nakon njegove ostavke i otvaranja vala korupcijskih skandala Jadranka Kosor nasljeđuje prezidencijaliziranu stranku te koristi naslijeđene poluge moći kako bi svog prethodnika izbacila iz stranke.

Autor zaključuje kako su u sva tri slučaja izborni porazi bili ključni poticaji za prezidencijalizaciju stranke, dok su pak liderske kvalitete Blaira, Gonzáleza i Sanadera bile presudne za njihov uspjeh u transformaciji stranaka i ovladavanje njihovim organizacijama.

Uz sve već navedene kvalitete, ova knjiga također predstavlja doprinos pluralizaciji hrvatske politologije koja je u starijoj generaciji ponajviše preuzimala impulse iz njemačke i francuske tradicije, dok su istraživači mlađe generacije pod utjecajem američke političke znanosti. Naime, upravo ovo djelo na sebi svojstven način približava nam i specifične uvide britanske politologije te time obogaćuje specifični, hibridni karakter domaće politološke zajednice koja polako ali sigurno hvata korak sa svojim uzorima. Knjiga Nikića Čakara velik je doprinos istraživanju političkih stranaka u Hrvatskoj i općenito snažan iskorak u izučavanju fenomena prezidencijalizacije političkih stranaka.

Višeslav Raos, Centar za politološka istraživanja, Zagreb